

Jak vidno z uvedeného přehledu, kariéra Jana Filipce v uherských diplomatických službách byla vskutku impozantní. Uzavřel ji však sám Filipce tím, že po Matyášově smrti se vzdal všech světských i církevních úřadů a vstoupil ve Vratislavi do františkánského kláštera. Přesto však zanechal významnou stopu v uherských dějinách. V osmdesátých letech byl bez nadsázky jedním nejpřednějších uherských politiků a diplomatů, kteří tvořili zahraniční politiku Korvínovy země. Nezanedbatelná byla i jeho činnost ve vztahu k samotným českým zemím, kdy se často stával zprostředkovatelem mezi králem a šlechtou či městy markrabství moravského. Byl bez pochyby nejvýznamnějším mužem pocházejícím z českých zemí, který se pohyboval u dvora krále Matyáše. Jeho kariéra je o to podivuhodnější, že začal „od píky“ a prakticky z ničeho se vypracoval do svého postavení. Tato skutečnost výborně ilustruje Matyášův přístup k „novým lidem“: jejich sociální či národnostní původ byl až na druhém místě. Uherskému králi šlo pouze o to, aby jeho spolupracovníci byli věrní a především schopní, což se ve Filipcově případě jednoznačně prokázalo.

John Filipec in diplomatic service of Matthias Corvinus

John Filipec, born in Prostějov, Moravia, was one of the “new men” who were accepted in Matthias Corvinus’ services after he conquered some of the Czech lands. He was not of noble origin, neither had he any ecclesiastical standing. At first he worked as a scribe and a minor clerk in the royal chancery; gradually, he acquired church benefices (two provostships and later a bishopric in Oradea (Várad)) and became a more influential person in the court. The present article aims at describing the career and activity of John Filipec as a diplomat of Corvinus.

His activity in diplomacy started in 1476 when he, as elected bishop of Oradea, travelled to Naples with a large delegation to fetch the queen of Hungary, Beatrice of Aragon. Since then he was a permanent member of Matthias’ diplomatic corps (just like many other Hungarian bishops and church dignitaries). He took up many missions in neighbouring countries – especially in the Czech lands, German states and Austria, but also far abroad. A crucial diplomatic mission was a delegation to Milan and France in 1487. He was supposed to bring Sultan Djem from France to Hungary, so that the king could use him in his fight against the Turks. This was, however, unsuccessful. In Milan, on the other hand, Filipec concluded a marriage between Bianca Maria, a niece of Lodovico “il Moro”, and John Corvinus, a natural son of Matthias. Towards the end of Matthias’ life Filipec was negotiating for peace in Austria with the Roman king Maximilian. After the death of the Hungarian king he was parleying about the new king. When Vladislav II. was elected Filipec left all the ecclesiastical and worldly positions and became a Franciscan friar.

The diplomatic activity of John Filipec was still bound in the medieval understanding of the job, but some traces of modern development may be found. He, however, did not turn away from the common practice of the time. His position in the Hungarian diplomatic corps also quite clearly illustrates the stress that Matthias was putting in the “new men” and their abilities whatever their social origin was.

Josef Válka

Konflikt české zemské obce s králem 1546–1547

Ferdinand I. a počátky absolutismu II

Změna vztahů k Německu

K otevřenému konfliktu stavů Českého království, respektive jejich evangelické části s králem dochází v letech 1546–1547 na základě podnětů z Německa, ale ozývají se také pozoruhodné reminiscence na husitskou revoluci. Do obou těchto podnětů se ovšem promítá mnoho zásadních změn, k nimž ve všech oblastech života a myšlení za sto let od husitství došlo. Především je to radikální změna ve vztahu Čechů a Němců. Německá reformace vědomě navázala slovy Lutherovými na Husovo učení, a v celé Evropě se oživilo husitství i jako historická zkušenost a na určité analogie k reformaci poukazovali mnozí současníci. V historiografické rovině osvětlil význam této změny na německé straně Ferdinand Seibt a na české Robert Kalivoda.¹ Ze staleté averze Němců proti českým kacířům se stali pro evangelickou část Německa čeští husité „bratry ve víře“ a tytéž sympatie českých utrakvistů a bratří se projevíly vůči německým protestantům, švýcarským zwingliánům a francouzsko-švýcarským kalvinistům. Sto let trvající náboženská izolace Čechů v Evropě skončila a byla vystřídána čilými kontakty s Evropou, například ve školství, a plodným dialogem s reformačním světem.

Lavina německé reformace zasáhla okamžitě německé obyvatelstvo českých zemí a získala je doslova „přes noc“ pro Lutherovu nauku. Tím nabyla reformace v českých zemích u etnicky českého i německého obyvatelstva rozhodnou převahu nad katolíky. Zdá se, že politickou jednotu „zemských národů“, representovaných stavovskými obcemi Čechů

1 Stěží lze ocenit význam celoživotního díla Ferdinanda Seibta pro překonání nacionalistických polemik o minulosti a vzájemných vztazích Čechů a Němců. Své úvahy na toto téma v celém průběhu dějin shrnul v díle *Seibt, Ferdinand: Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha 1996. Analogie husitství a německé reformace zejména v biografii Karla V. (Seibt 1990). *Kalivoda, Robert: Němci, Češi a reformace*. In: Husitská epocha a J. A. Komenský. Praha 1992. Kalivoda se vyjadřoval k tomuto problému již v šedesátých letech.

(Böhmen) a Moravanů přechod německého obyvatelstva na stranu reformačních konfesí nenarušil. Události z let 1546–1547 jsou prvním případem proměny náboženské sympatie v politickou spolupráci. Náboženství se znovu stává zásadním problémem politiky a moci. Císař Karel V. i Ferdinand I. se v prvním čtvrtstoletí své vlády v Říši a ve středoevropských Korunách mocenskému řešení nového náboženského rozkolu vyhýbali. Jejich humanistická výchova a erasmianství je chránila od náboženského fundamentalismu nebo fanatismu a pro teologické a dogmatické problémy neměli smysl. Spoléhali dlouho na to, že náboženský rozkol vyřeší teologové a církve na obecném koncilu. I když Habsburkové zůstali loajální vůči katolické církvi, existovaly ve vztahu k reformaci mezi členy jejich rodu rozdíly a rozpory. Karel V. i Ferdinand I. zůstali poplatní středověké tradici a navazují na postup Zikmunda Lucemburského. Na počátku šmalkaldské války se jim podařilo konečně přimět papeže ke svolání koncilu do Tridentu na říšské půdě.

V prvních letech panování habsburských bratrů se církevní rozkol teprve rodil a jeho politické důsledky nebyly jasné. Ferdinand I. byl přesvědčen, že náboženský problém v českých zemích byl vyřešen kompaktátovým utrakvismem a v tomto směru navázal na jagellonskou dobu. Jenže český sto let zastaralý model již nevyhovoval ani českým husitům a zbytky utrakvistů ztrácely vliv, jakmile evangelíci přijali „svobodu víry“ za věroučný postulát. Protestanté autoritu koncilu neuznávali a tak koncil náboženský rozkol prohluboval papežským dogmatismem koncilových teologů a nakonec zbořil všechny mosty mezi katolíky a evangelíky tridentskými dekrety a vyznáním víry, založeným na antitezích všeho, co učili stoupenci reformace.

Současně se svoláním koncilu zahájil císař na jaře 1546 na sněmu v Řezně válku proti šmalkaldskému spolku německých protestantů, uzavřenému (roku 1531) „na obranu víry“. Na předáky spolku, saského kurfiřta Jana Fridricha a Filipa, landkraběte Hessenského, vyhlásil říšský acht. O náboženství se nezmiňoval a zdůvodňoval válku důvody politickými: porušováním říšského míru a zákonů. Tuto „nenáboženskou“ pozici posilovala i skutečnost, že řada mladších protestantských knížat se postavila za císaře a poskytovala mu vojenskou pomoc. Ferdinand I. vystupoval na řezenském sněmu a od počátku války jako pravá ruka a první pomocník císařův jako říšské kníže a pretendent císařského trůnu. Do války však mohl vrhnout pouze své vlastní důchody a prostředky „dědičných“ rakouských a jihoněmeckých zemí. Daně zemí České koruny a jejich vojenskou hotovost mohl král požadovat jen se svolením zemských obcí a jejich sněmů. V habsburské strategii se s tím počítalo.

Sympatie evangelické části obyvatelstva, jak českého, tak německého jazyka, čili většiny zemské obce v Čechách, byly na straně Šmalkaldských. Nejen proto, že byli chápáni jako bratři ve víře, ale také proto, že averze

proti Ferdinandově absolutizační politice, kterou vyjádřil ve svém memorandu Pernštejn, se od té doby jen zvýšila. V radikálních složkách zemské obce, tj. v městských „obcích“ a rytířstvu, se šířila nálada sympatií k Šmalkaldským současně s odporem proti králi. V Praze ovládali radikálové obce i ulice, kde se objevovaly protikrálovské letáky a pamflety. Nejbližší k odporu proti moci mají vždy ti, kteří se cítí nejvíce ohrožení – a to byla Jednota bratrská. Měla již svou vojensko-politickou složku v bratrské šlechtě a své ideology, například biskupa Augustu. Ve městech vytvářela protikrálovskou náladu kombinace sociálních, náboženských i politických faktorů. Šmalkaldský spolek a jeho vůdce Jan Fridrich situaci v Čechách dobře znali a snažili se po celou dobu války soustavným naléháním svými listy a emisary udržovat Čechy alespoň v neutralitě a v kritické fázi války získat jejich vojenskou podporu.

Habsburkové věděli, že před českými stavy, daleko více než před stavy říšskými, musí náboženský důvod války vylučovat. To učinil Ferdinand I. při zahájení zemského sněmu, svolaného do Prahy na červen 1546 (SČ II 1–45), a opakoval až do konce války a do potrestání odboje. Ve své propozici na červnový sněm vysvětlil Čechům válku jako říšskou záležitost, trestnou výpravu císaře proti rušitelům zemského míru, na něž byl uvalen acht, a popíral náboženské důvody. Ferdinand I. měl sněm pod plnou kontrolou a dosáhl všeho, co požadoval. Nejen schválení tureckých daní, ale i oprávnění svolat zemskou hotovost, „jestližebý JMKr. a stavové království českého neb země k němu příslušející jakými vpády neb válkami od kohožkoli utiskáni byli“ (SČ II 21). Sněm jmenoval krajské hejtmany i způsob mustrování a soupisu hotovosti, a navrhl králi tři kandidáty na polního hejtmana, z nichž král vybral Západočecha Šebestiána z Vajtmíle.

Při jednání o to, které straně říšské války mají Čechové přijít na pomoc, sehrála významnou roli „dědičná smlouva“ (erbanuňk) o společné obraně proti napadení mezi Českým královstvím a saským vévodstvím z poloviny 15. století, uzavřená za Čechy Jiřím z Poděbrad.² Nyní se tato smlouva stala opět aktuální a to pro obě strany říšské války. Na český červnový sněm se během jeho zasedání obrátil listem i kurfiřt Jan Fridrich a předložil svou verzi příčin války jako obrany „pravé víry“, kterou má přijímáním podobí společnou s Čechy, a žádal je aspoň o neutralitu. Na počátku války však získal císař Karel V. na svou stranu jeho synovce Mořice z vedlejší (albertinské) linie saského kurfiřtského rodu, a to za příslib kurfiřtské hodnosti. Přenesení kurfiřtské hodnosti na Mořice bylo provedeno bez vědomí a účasti Čechů, což posilovalo agitaci Jana Fridricha a vneslo do sasko-českých vztahů právní chaos. Oba příbuzní se během války dovolávali české pomoci na základě stejné smlouvy. A tak spor komu pomáhat

2 Staré edice těchto smluv jsem neměl k dispozici. Informaci o jednání Jiřího z Poděbrad se saskými knížaty r. 1459 podává P a l a c k ý, František: *Dějiny IV.* s. 314n. a U r b á n e k, Rudolf: *České dějiny III.*, 3. Praha 1930, s. 504 n.

a před kým se bránit podle starých smluv se saskými knížaty, prochází celou šmalkaldskou válkou a je velkým legitimizačním tématem konfliktu mezi Ferdinandem I. a rebelující částí zemské obce.

V létě a ve druhé polovině roku 1546 bylo hlavním dějištěm šmalkaldské války jižní Německo, kde se shromáždily obě armády. Za přítomnosti císaře i předáků Šmalkaldských byla vedena na Dunaji pozíční válka, v níž císařská strana za papežské a španělské finanční a vojenské podpory získávala postupně převahu v prostoru mezi Řeznem a Ulmem. Ve středním Německu otevřel na podzim druhou frontu Mořic Saský, ve smluvním spojení s Ferdinandem I. Český král najímal žoldnéře ve svých zemích, aby podpořil Mořicovy vojenské akce v Míšni a Sasku. Na podzim (10. září, SČ II 35–37) se Ferdinand také pokusil, podle snešení červnového sněmu, aktivovat i českou zemskou hotovost na pomoc svému spojenci a zdůvodňoval ji ohrožením hranic a ingerencemi Jana Fridricha do Lužic i svou povinností pomoci Mořicovi podle „erbanuňků“. Hotovost se měla sejít na sv. Václava u Kadaně a setrvat v poli do sv. Martina. I když král vyvíjel soustavný písemný i osobní nátlak na stavy i jednotlivce, scházela se hotovost liknavě a stavy boleslavského „bratrského“ kraje a řada jedinců ve městech svou účast odmítla, protože pokládali zdůvodnění za nedostačující a pochybné. Koncem roku král celou akci odvolal, vrátil se do Prahy a zahájil procesy proti „neposlušným“. Byli předvoláni před komorní i zvláštní soud. Jeden tábořský měšťan byl popraven a většina „boleslavských“ byla propuštěna „na závazek“.

To všechno bylo jen predehrou dramatických událostí první poloviny příštího roku, kdy se válka přesouvala z německého Podunají do středního Německa na Labe. Bylo zřejmé, že rozhodující střetnutí se odehrá v Sasku, kam se vrátil z jižního Německa Jan Fridrich a likvidoval, podporován sympatiemi obyvatelstva, podzimní úspěchy synovce Mořice a krále Ferdinanda. Jeho vojenské úspěchy v Sasku posilovaly odvahu evangelických Čechů k revoltě proti králi. Význam Čech ve válce obrovsky vzrostl a nebylo jasné, zda k bojům nedojde přímo v jejich zemi. Do Prahy docházely vyhrůžky z císařského ležení, že císařská soldatelska zemi zpusťoší. Zdá se, že v radikálních složkách zemské obce tyto zprávy spíše zvýšily vůli k odporu vůči Ferdinandovi I. a odhodlání k obraně proti císařovu vojsku. Král se počátkem roku 1547 rozhodl zmobilizovat znovu českou zemskou hotovost a vést ji osobně do rozhodující bitvy, jak se dohodl s císařem a Mořicem Saským.

Přátelské snešení

Bez svolání nového sněmu vydal Ferdinand I. dne 12. ledna 1547 mobilizační mandát pro zemskou hotovost, jež se měla po krajských mus-

tručích a soupisech sejít na Hromnice u Litoměřic a pak s ním táhnout na pomoc Mořici Saskému a císaři do války. Mandát, pokládáný současníky za příčinu všech následujících katastrof, narazil tentokrát na otevřený odpor. První se zvedl v Praze, kde se bez svolení konšelů sešly obce, svolané velkým zvonem z Týnského chrámu, když radní odmítli zvonit na radniční věži. Pražské obce oznámily králi listem, proč mandát vyhrožující jim ztrátou cti, hrdla, majetku a vyhnanstvím, neuposlechnou: nemohou vylévat krev svých příbuzných a přátel bez vážných příčin, jsou zcela zbídačeni berněmi kvůli vzdálené válce s Turky, nevědí, proč by měli pomáhat Mořicovi a ne Fridrichovi, když se na ně oba vztahují erbanuňky; válku zahájil Mořic; nemohou bojovat proti Fridrichovi s nímž se srovnávají náboženstvím a který ostatně vždy pomáhal v boji proti Turkům. Bůh by je za to potrestal. Nebudou k ničemu svolovat bez souhlasu pánů a rytířů, čili celé zemské obce. A posléze: pokud by mandátu uposlechl, vzdali by se všech svobod, protože byl vyhlášen bez svolení sněmu. Sněmy by musely „zahynouti“ a všichni obyvatelé a stavové by na tom byli „hůře než sedláci“. Pražané žádají, aby je král nevtahoval do věcí, které jsou „proti naší víře, proti poctivosti, proti svobodám a stavu našemu i jiným“ (SČ II 57–61).

Pražské obce vyjádřily názor evangelické většiny stavů, specifikovaly hrozbu, kterou mandát představoval pro dosavadní právně-politický systém svobod a uzavřely obranný spolek. Do Litoměřic pak přijelo, jak bylo při tažení za přítomnosti krále tradiční povinností, mnoho šlechticů, ale většinou bez vojska. Namísto sešikování hotovosti a odchodu do boje proti Fridrichovi si přítomní stavové vynutili jednání, jakousi náhradu sněmu. Na tomto shromáždění předvedl král jedinečný řečnický a herecký výkon. (Jednání v Litoměřicích SČ II 69–114). Do svého rétorického repertoáru zařadil všechny své známé argumenty pro oprávněnost mobilizace. Trval na tom, že neporušil žádná zemská privilegia a bojuje jen za zájmy České koruny a také za čest jejich obyvatel, v duchu jejich vojenské slávy, kterou zrazují ti, kdo odmítají táhnout do boje: „*I kdež se již poděla dobrá pověst (Čechů), kterouž sou od dávných časů obdrželi, též také jméno dobré, poctivost a chvála, kterouž sou skrze jich rytířské činy a dovozování hrdinská dosáhli a až posavád bez přerušení zachovali? Neb vždycky to o slavném národu a jazyku českém slýcháno a mluveno bývalo: nežli by sobě nejmenší kus od království svého odjíti dopustili, že by mnohem raději na to hrdel svých nasadili a svou šlechtinou krev vylévali...*“ I po žalostivé smrti manželky nejmilejší (královna Anna zemřela počátkem roku) „*sem do pole přitáhnouti ráčil ... ve víře, že se v tom jakožto věrní poddaní a ctní udatní rytíři dle svého starodávného chvalitebného jména nabytého a jako staří a stálí Čechové zachovají*“. Nicméně ani apelem na čest a slavnou minulost nepřesvědčil všechny. Po opakovaných poradách všech stavovských osob, shromážděných v Litoměřicích, se přítomní šlechtici rozdělili. Část, v čele se zemskými úředníky a soudci, uposlechl královy výzvy, část odmítla válčit po boku krále – protože mandát byl vydán

proti právu a zvyklostem – a trvala na svolání sněmu. Na výsost a neskrývaně rozezlený král odmítl sněmovní „hadrování“ v tak kritické chvíli, kdy nepřítel je vzdálen jen několik mil. Vyzval přítomné stavovské osoby, aby se jasně oddělili ti, kteří odmítají bojovat. Byla jich většina z přítomných. Svolávat sněm by nemělo smysl. V polovině února po této prohrané politické bitvě vytáhl král se svými věrnými a s najatými žoldneři do pole proti Fridrichovi Saskému. Do Čech se vrátil za čtyři měsíce. „Neposlušní“ odjeli z Litoměřic do Prahy, kde byli zřejmě uvítáni jako vítězové.

* * *

Počátkem února, kdy se král dohadoval s přítomnými stavy v Litoměřicích, scházeli se do Prahy zástupci měst i šlechtici z celé země nesouhlasící s mandátem, s otázkou, co dělat. Odpor proti mandátu, který byl odporem proti králově způsobu vlády, se do konce měsíce zorganizoval a přijal program. Iniciativu měly od počátku radikální složky stavů, především pražské obce a bratrská šlechta. Opakovaná shromáždění v únoru a březnu v Karlově koleji i na Staroměstském rynku a v Týnském chrámu, měla náboženský rámc. Byla zahajována modlitbami a provázena průvody a zpěvem husitských písní. Zemská obec se ovšem rozpadala na tu část stavů, která poslouchala krále a zemské úředníky, a na „protestanty“ proti jeho – jak byli protestující přesvědčeni – porušování práv a privilegií lednovým mandátem. Královi věrní byli méně početní, ale vlivní. Patřili k nim téměř všichni královští i zemští úředníci a soudcové. Králova strana, katolíci, měli ve své moci Pražský hrad a všechny páky a prostředky královské moci. Radili k opatrnosti a dohodě a v tom smyslu s nimi souhlasila i většina konšelů královských měst.

Radikálové za této situace volili jedinou možnou cestu, jak paralyzovat moc krále a zemských úředníků: uzavřeli „spolek“ na obranu zemských svobod se závazným programem, zřejmě podle vzoru a v tradici landfrýdů, jejichž legalitu uznávala obec, ale královo pojetí práva a suverenity je pokládalo za protiústavní „punt“. Stalo se tak na početně navštíveném a bouřlivém sněmu, svolaném do Prahy bez králova svolení na polovinu března. Program byl zřejmě již připraven a koncem února vytištěn a oznamován a rozeslán stavům jako „Přátelské snešení“ (SČ II 150–160). Jeho autory neznáme, ale byli mezi nimi znalci zemského práva a tradic, šlechtici i měšťané. Kdo se chtěl stát členem spolku, měl poslat do Prahy na staroměstskou radnici nebo podat osobně příznávací list s pečeti.

Spolek byl jedinou možností, jak vytvořit politické společenství, stmelené daleko pevnějšími pouty smlouvy než byla vágní věrnost nejasným svobodám a privilegiím nebo poddanská oddanost ke králi založená na vzájemné lásce a nepodložená služebním závazkem. Soudržnost spolku byla ovšem také založena na sankcích, které hrozily za porušení smlouvy. Na březnovém sněmu, povzbuzen úspěchy protestantů a Jana Fridricha na saském bojišti, si spolek zvolil „zřízené osoby“, jež měly jeho jménem

jednat a vyřizovat kontakty s obcí, králem, zemskými úředníky a udržovat styk s vedlejšími zeměmi i cizími knížaty. Mezi šlechtou byl nejaktivnějším diplomatem spolku Vilém Křinecký z Ronova a formovala se i skupina vojenských hejtmanů. Diplomatičké úkoly a korespondenci přejímala kancelář Starého Města pražského a kancléř Sixt z Ottersdorfu se stával kancléřem zemské obce a jejího spolku. Od přelomového březnového sněmu do příštího sněmu, svolaného spolkem na poslední dekádu dubna, probíhala v Čechách úspěšná kampaň získat (nebo i vynutit) příznávací listy k „Přátelskému snešení“, jež mělo být podkladem k jednání s králem na budoucím sněmu v dubnu. Tam se mělo přihlašování do spolku uzavřít.

Pečeť k „Přátelskému snešení“ přivěsilo během měsíce podle Sixtova soupisu publikovaného Vorlem (1999) téměř 1600 rytířů a 168 pánů, což bylo asi 70 % všech šlechticů, registrovaných v té době v Čechách, a všechna královská města kromě Plzně, Budějovic a Mostu. Soupis jmen bez bližších údajů neumožňuje podrobnější analýzu složení šlechtické složky. Vorel poukazuje na to, že jsou to převážně šlechtici z východních a severních Čech, mnoho členů je z Jednoty bratrské a přihlašují se celé rodinné klany. Páteří spolku je nesporně koalice evangelických měst a rytířstva. V každém případě se ke spolku připojila drtivá většina členů zemské obce. Spolek lze tedy považovat za orgán většiny členů Obce a Přátelské snešení za její program.

„Přátelské snešení“³ vyjadřuje tedy stanovisko většiny členů zemské obce a poskytuje obraz jejího myšlení a záměrů v době prvního otevřeného konfliktu s absolutismem krále Ferdinanda I. Navazuje ve všech bodech na požadavky stavů při volbě Ferdinanda na český trůn, ale reaguje také na vládní kroky během jeho dosavadní vlády, na jejichž nepřijatelnost upozorňoval Pernštejn. Navrhuje konkretizaci a rozšíření svobod, na které král přísahal, a také ústavní kroky, které by suverenitu stavovské obce zajistily. Ale především celý politický systém v stavovském smyslu modernizuje, demokratizuje a decentralizuje.

„Bází“ politického a soudního systému se má stát krajské zřízení a krajské sněmy. Ustanovení o krajských sněmech jsou protestem proti dosavadní Ferdinandově politice, omezování pravomoci krajů, ale přesahují i do dosavadní stavovské institucionální výstavby politického systému království. Ferdinand I. sice nemohl krajské zřízení zrušit, protože neměl čím nahradit jeho funkci ve vojenské oblasti (svolávání a mustrování hotovosti, její výcvik a vyzbrojení a přivedení na zemský mustroplac) a při vybírání

3 Pod názvem „Přátelské snešení stavů českých“ vydal text Tieftrunk 1872, s. 364–384, nověji SČ II, s. 150–160, pod názvem Snešení stavů... na sjezdu zahájeném 17. března 1547. Obě vydání vycházejí z opisu v pozůstalosti Sixta z Ottersdorfu. Jiné opisy ani soudobé vydání tiskem se nedochovaly nebo nebyly, pokud vím, nalezeny. Právní historie ani historikové nevěnovali tomuto textu zaslouženou pozornost, protože snešení jako zákoník nevěšilo v platnost. Je to jeden z nejdůležitějších českých „nerealizovaných ústavních projektů“.

berní, ale snažil se činnost krajů plně podřídit své kontrole a iniciativě. „Přátelské snešení“ hodlá z krajských shromáždění vytvořit místo nástroje zdroje a suveréna zákonodárné i výkonné zemské moci. Členové zemského soudu a nejvyšší zemští úředníci mají být voleni „zdola“. Krajské sněmy mají vybrat po dvou osobách z panského a rytířského stavu a z těch pak má být složen zemský soud a vybírání úředníci. Byla by to v dané době nejdemokratičtější (chápe-me-li jako démos svobodné obyvatele) volba soudců a úředníků. Zaručovala by důstojný a významný podíl rytířstva na soudní moci a spolu s městy na sněmech. Sněmy a úřady by byly skutečně volenou reprezentací celé stavovské obce a na politickém životě by se podílely všechny oblasti země. Zemský soud sestavený z krajskými sněmy zvolených osob se má stát nejvyšší soudní instancí v království a soudcové mají přísahat „*králi... pánuům, rytířům, Pražanům, městům i vši obci království českého*“ (SČ II 151).

Řada článků je věnována odstranění nešvarů, k nimž docházelo při soudním řízení. Chování soudců má být důstojné a mají soudit v soudcovském oděvu. Přitom se odstraňuje trest smrti, kterým se dosud trestalo jakékoliv „nařčení“ soudců. Soudcové tudíž dosud stáli mimo jakoukoliv kritiku a kontrolu. Nyní se má nařčení nejdříve vyšetřit, a i když je shledáno neoprávněným, jsou pro viníka stanoveny nižší tresty než dříve. Zevrubně se pojednává o „řečnicích“, to jest advokátech, jejichž role v soudním řízení vzrůstala a stávala se nezbytnou. Má se odstranit podplácení advokátů a jejich přeplácení a tím okupování bohatými, a zavádí se funkce advokáta ex offio pro chudé. Soudní řízení má být zrychleno a garantována jeho spravedlnost. Závěrečný článek vyzývá obyvatele, aby se zbytečně nesoudili a řešili vzájemné spory pokud možno dohodou. Také články o soudní praxi se nesou směrem k demokratizaci, k odstranění nešvarů, podpoře rovnosti obyvatele před soudem a snahou pomoci u soudů „chudým“.

Precizuje se postavení krále v soudním řízení. „*Poněvadž jsou naše svobody největší nemá JMK k žádnému obyvatele ani osobě ze všech stavův království přistupovati ... než pořadem práva před soud zemský ... a tolikéž JMKou může každý obyvateľ tohoto království před soudem zemským viniti*“ (SČ II 154). Soudní suverenitě zemského soudu a práva tedy podléhá i král. Stavové se nyní snaží podřídit svrchovanosti zemského soudu – práva i komorní soud, jehož kompetence král rozšiřoval. Členové komory také nemají být členy žádného jiného soudu. „Z mnoha příčin“ to platí i pro královského prokurátora. Celá královská komora má být pod kontrolou stavů. Pokud chce mít král v zemní komorní úřad, musí v něm být i rození Čechové a to po dvou z panského a rytířského stavu. Stavové tedy usilují o to, aby dostali celé, tj. i komorní soudnictví pod kontrolu obce a jejích orgánů a chtějí zbavit absolutismus jeho velkého nástroje i velké výhody, tj. pravidelné soudní praxe a suverenity králových soudců.

Druhým nástrojem suverenity zemské obce je zemský sněm. Králi se ponechává právo svolání sněmu, ale také do sněmovního jednání vstupují

kraje. Král musí poslat svolávací list a svou sněmovní propozici zemskému sněmu před jeho zasedáním krajským hejtmanům. Ti pak svolají krajský sněm, kde jsou zvoleni delegáti a dohodnuto stanovisko kraje k propozici a kde je zvolena krajská delegace na sněm. Sněm však může být svolán i bez králova svolení, například pokud není panovník přítomen v zemi a nastane nutnost sněm svolat. V tom případě vypisuje sněm nejvyšší pražský purkrabí a pokud by nechtěl, nebyl v zemi nebo zemřel, mají sněm svolat nejvyšší úředníci. Kdyby nemohli nebo nechtěli svolat sněm ani oni, mohou sněm vypsat všechny tři stavy a to tak, že se v Praze sejdou krajští hejtmani a spolu s Pražany určí datum zasedání sněmu. Na jejich výzvu má každý kompetentní obyvateľ přijet do Prahy a setrvat na jednání sněmu dva týdny. Postup a nástroje nynější rebelie se mají tedy stát normou zemského práva. I další články legalizují dosavadní jednání spolku. Sněmovní propozice a sněmovní snešení mají být formulovány jasně a ne tak jako při minulém sněmu, kdy byla hotovost, svolená proti Turku, zneužita proti saskému kurfiřtu. Sněmovní artikuly jsou závazné a nemohou být anulovány žádným „mandátem“ proti dosavadním svobodám. Sněmovní články se musí zapisovat do zemských desek a stavové navrhuji opatření pro obnovu zápisů do desek zničených požárem. Pokud budou shledány v minulých sněmech nějaké artikuly zapsané do desek proti svobodám, mají být zrušeny.

„Přátelským snešením“ projevují stavové nejen vůli posílit suverenitu stavovských orgánů, ale i vůli provádět jejich potřebné reformy, které by nejen demokratizovaly, ale i modernizovaly agendu. I v této chvíli nadále projevují stavové státní vědomí, i když tentokrát je omezené v podstatě na České království a nikoliv na celek České koruny. Opakují požadavky, aby král sídlil na Pražském hradě, a aby se sem soustředily zemské úřady a byly stále v králově blízkosti. Do své „péče“ o pořádek zahrnují i královské důchody, správu královniných věnných oblastí, kutnohorské mincovnictví a zajištění vlivu stavů a přirozených Čechů v zeměpanské doméně. Městské zájmy se prosazují do této projekce požadavky na zrušení cel a nenáviděného posudného.

I ve formulacích návrhu nové ústavy se objevují husitské reminiscence, zejména přísný husitský a reformační moralismus: „*Předkem a nejprve*“ – stojí v úvodu – „*poněvadž při všelijakém jednání cti a chvály pána Boha všemohoucího nejvíce se šetřiti má, protož aby na budoucím sněmu všechna zjevná smilstva, cizoložstva, ožralství a jiné podobné k tomu nepravosti a hříchové nestydatí i oplzlá mluvení pod jistými a na to uloženými pokutami přetržena a všechněm vůbec zastavena byla*“ (SČ II 150). Ale – pokračují stavové v duchu nadkonfesijního křesťanství – protože působením ďábla a slepých nerozumných lidí vznikly i v „našem křesťanském náboženství“ rozdíly mezi stavy měli by ti, kteří přijímají podobojí, skrze svolané osoby tří stavů a osoby duchovní spory srovnávat a umravňovat a trestat „*nerozumné a mnohokrát i bláznové*

kazatele, kteří jsou překážkou lásky a spravedlnosti“. Ani stavové podobojí nemají zájem o dogmatické spory a vidí v nich překážku svornosti obce. Řešit se mají v duchu husitské tradice za pomoci laiků.

Jediný tvrdý „náboženský“ útok je veden proti papežství. V minulosti žádali utrakvisté české krále, praví „Přátelské snešení“, aby u papežské kurie usilovali o potvrzení kompaktát. Tato doba nenávratně pominula. Při požadavcích na formulaci královské přísahy stavové nyní žádají, aby se JM. král zavazoval pouze stavům a „*žádnému jinému ven ze země a z tohoto království mimo povinnost žádné jiné přísahy jakožto král český činiti nemá, ovšem pak papeži ... protože papežové na větším díle netoliko škoditi chtějí a hledějí tomuto království, ale je zahladiti usilovali*“ (SČ II 156). A následuje výčet zločinů papežů proti českému králi, zejména Jiřímu z Poděbrad.

Tento projekt směřoval tedy k posílení suverenity stavovské Obce ve vnitřním životě Českého království k modernizaci zemských institucí a zatlačení krále do jeho symbolické funkce. Stavové měli znovu provádět kontrolu nejen nad daněmi, ale i nad zeměpanskými důchody a náboženstvím. Návrh ústavy představoval dosud nejvyšší stupeň demokratizace stavovského systému také tím, že přenášel velký díl politické iniciativy na krajské sněmy a města. Početně mají královská města a rytířstvo ve spolku drtivou převahu. Spolek také obnovuje husitský a připravuje radikálně reformační rámec politiky, ale pohybuje se v podstatě v prostoru české nadkonfesijní tradice i když odmítá jakoukoliv možnost ingerence papežství do státních záležitostí. Předpokladem toho, aby se něco z těchto představ promítlo do sněmovního snešení a tím do „ústavního práva“ ovšem bylo, aby se příští sněm sešel a svůj projekt prosadil. Ale o tom, zda se sněm sejde a na čí vyzvání, a jaké bude jeho snešení, se rozhodovalo na bojištích šmalkaldské války.

Mühlberg

Do rozhodujících týdnů války v dubnu vstupoval král Ferdinand I. i česká zemská obec s vědomím, že výsledek války v Německu rozhodne i jejich vzájemný spor. Král nebyl ochoten nic měnit na své strategii prosazovat absolutní vládu kontrolou stavovských zemských institucí, rozšiřováním institucí zeměpanských, posilováním působnosti a pravomocí královské komory a komorního soudu a především vlastní interpretací práv královské moci ve vztahu k zemským svobodám a privilegiím, tak jak to stavům vyjádřil během posledního setkání s jejich zástupci v Litoměřicích. Tato strategie je v královské kanceláři propracovávána a formulována i během jarního vojenského tažení a permanentně reaguje na vývoj událostí. Ferdinand I. měl pro sledování situace v Čechách a v Praze a pro provádění svých příkazů k dispozici zemské a dvorské úředníky, tedy vládu, která

se scházela na Hradě a udržel si autoritu i u zemských soudců. A pocho-pitelně u svých služebníků a u těch, kteří jeho pojetí moci přijali. Na ně se král i v době své nepřítomnosti obracel svými pokyny. Jeho mandáty, příkazy a apely se ovšem obracely i na celou zemi, tj. stavovskou obec. Po určitý čas se snažil dát najevo, že spolek nebere na vědomí. Pokud spolek vydával své příkazy, vetoval je.

Koncem března a v prvních dnech dubna se král přesunoval se svým vojskem z Drážďan přes české území k Chebu a setkal se na cestě s vážnými problémy. Saský kurfiřt Jan Fridrich obsadil svými hejtmany a posádkami bez odporu luteránský Jáchymov a některá pohraniční místa v západních Čechách. Západní Čechy se staly fakticky válečným prostorem. V Praze a Čechách vznikalo dvojládí krále a spolku. Spolek se zdůvodněním, že země je ohrožena, vyhlásil zemskou hotovost a jmenoval jejím hejtmanem Pfluga z Rabštejna. Sraz hotovosti se měl konat na jeho panství u Bečova v bezprostřední blízkosti hranic. Král svolání stavovské hotovosti zakazoval a ukončil v Čechách činnost své vlastní hotovosti, svolané podle lednového mandátu, aby zmenšil chaos.

Stavovská hotovost se scházela ještě hůře než královská. Nicméně Fridrich vystupňoval své úsilí získat Čechy na svou stranu do posledního boje a pověřil své hejtmany v západních Čechách, aby jednali o spolupráci se stavovským velitelem Pflugem. Spolek také posílal své posly do Slezska a na Moravu s výzvami, aby pomohli bránit ohrožené království podle své povinnosti pomáhat vojensky každé ohrožené zemi České koruny. Tyto výzvy neměly ve vedlejších zemích žádný účinek a spolek sám nebyl schopen vlastní vojenskou činnost rozvinout nebo k ní vydat jasné svolání. Lavíroval a čekal. Krále se snažil ubezpečit, že hotovost je svolávána jen pro obranu hranic a pořádku v době jeho nepřítomnosti. Vedení spolku však vydalo výzvu, aby nikdo nebojoval proti Janu Fridrichovi, s nímž byl král ve válce. Stavovský velitel Pflug z Rabštejna neměl jasné instrukce a nedostával žádné peníze ani vojáky, ale patrně jednal o spolupráci se saskými hejtmany v západních Čechách o společném tažení na pomoc Fridrichovi Saskému proti císařské armádě. Spolek vyhlášoval, že mu jde především o obranu země proti císařskému vojsku, pokud napadne Čechy, jak se v zemi šířilo a Ferdinand marně vyvracel. Udržoval však kontakty s Janem Fridrichem. Na poslední dekádu dubna svolal spolek do Prahy nový sněm a uzavřel přijímání svých členů. Ta přiznání, která došla, poručily „zřízené osoby“ uložit na staroměstské radnici.

Král musel vzít spolek v časové tísní před odchodem za císařským vojskem a při tažení do Saska na vědomí a pokusit se jeho vojenskou činnost alespoň neutralizovat. Dne 13. dubna vyslal z vojenského tábora u Chebu na – z jeho hlediska ilegální sněm svolaný spolkem – své posly v působivém složení. Byla to celá moravská zemská reprezentace v čele se zemským hejtmanem Václavem z Ludanic, jejímž členem byl i místokancléř

Jiří Žabka z Limberka, jeden z věrných králových služebníků a významná osobnost dalších událostí. Král vydal pokyny, aby zemští úředníci na Hradě udržovali se schůzemi stavů kontakt a pracovali v králových intencích. Mezi zemskými úředníky a soudci na Hradě a stavy shromážděnými v Karlově koleji se rozvinula čilá komunikace. Někteří úředníci se klonili k legalitě spolku s reminiscencí na moravské zemské landfrýdy.

Královo poselství sněmu (SČ II 222–236) je ještě psáno v duchu dialogu a v rámci těch pravidel a témat, která dosud vytvářela diskurz obou stran. Tvrdí, že král bude pokračovat v tom, co se stavy dohodl na posledním sněmu, kde byl přítomen, tj. na červnovém sněmu 1546 a připomíná, že tehdy sněm povolil tureckou daň, odmítl návrhy Fridricha Saského a slíbil králi věrnost. Připomíná také, že značný počet Čechů bojuje po boku jeho syna Maxmiliána v císařském vojsku. A pak podrobně vysvětluje, proč vydal zpochybňovaný lednový mandát: stalo se to, když Jan Fridrich napadl země Koruny a Lužičané ho žádali o pomoc. Obnovení erbanůků s Mořicem bylo provedeno s vědomím jistých osob z českých stavů. Podrobně vysvětluje svou verzi všeho toho, co se stalo od vydání lednového mandátu, za jehož legitimitu se plně staví. Všechny jeho akce byly podnikány na ochranu a pro dobro Českého království. Nemohl vyhovět výzvám, aby znovu svolal sněm, ale vše, co činil, bylo v souladu se zemským zřízením a tradicemi a ku prospěchu království a obecného dobra. V Litoměřicích dokonce slíbil vydat reverz o neopakovatelnosti mandátu. Vysvětlil nemožnost svolat v časové tísní sněm a být na něm přítomen. Proto také nemohl a nemůže nyní navštívit jejich nynější shromáždění, ale posílá své delegáty. Sám nemůže přijet, protože ho císař požádal, aby všeho jiného zanechal a spolu s Mořicem mu přispěchal na pomoc. Jakmile to bude možné, svolá český sněm pro vyřešení všech otázek týkajících se svobod a privilegií stavů, které chce rozšířit. Za dvou podmínek: že stavové zruší všechny závazky, které v jeho nepřítomnosti mezi sebou učinili a rozpustí své vojsko.

V podobném duchu a v podobném stylu a slovech o věrnosti králi a svobodám a péči o obecné dobré sepisují stavové svou odpověď (SČ II 242–252). Stále je to dohadování němých s hluchými o legitimitě a legalitě akcí krále i stavů. Králi má do Saska doručit odpověď stavů poselstvo vedené nejvyšším purkrabím Volfem starším Krajířem z Krajku. Stavové vítají, že král přijede a svolá sněm, ale obě základní královské podmínky rozhodně odmítají. Spolek uzavřeli, aby skončili zhoubné rozdvojení obce a zabránili hrozícímu chaosu v zemi. Také proto že „z dopuštění božího na dsky zemské a spravedlnosti lidské pád jest přišel, kteréžto ohněm k zkáze jsou přivedeny...“ (SČ II 244). Staré závazky o obhajování práv byly zničeny, takže stavové nemohli řešit své spory. Tehdy vznikla vnuknutím božím snaha staré závazky obnovit, a proto uzavřeli a pečtili společnou smlouvu s tím, že zachovají věrnost králi. Tato smlouva není nic nového ani proti králi, ale pro obnovení toho, co shořelo při požáru desek a pro udržení

pořádku v zemi. Také vyhlášení hotovosti (v době nepřítomnosti krále) v době, kdy se k hranicím blížil nepřítel, není ničím „novým“. Stavové již dříve za takové situace vypravovali zemskou hotovost do boje. Žádají, aby král nevěřil pomluvám, které nepřátelé stavů roztrušují. Poselstvo stavů má králi vyřídit prosbu za propuštění obyvatel boleslavského kraje z jejich soudních závazků, tj. zrušit s nimi proces. Stavové také souhlasí s jednáním o posudném a o svobodách s králem na sněmu.

Závěr poselství tvoří působivá prosba a výzva, aby král přiměl císaře k zastavení války v Říši, prolévání křesťanské krve, odpustil všem nepřátelům jejich činy a postavil se do čela boje křesťanů proti Turkům. Zejména aby císař odpustil kurfiřtu Janu Fridrichovi. Za to by král došel pochvaly ode všeho křesťanstva. Poslové mají krále požádat o rychlou milostivou odpověď. To je však pravděpodobně dodáno až po zprávě o výsledku bitvy.

* * *

V těchto místech pokračuje zápis instrukce, aspoň v edici SČ slovy: „A když již tato instrukcí k J.M.Kr. na místě jest postavena byla, s kterouž osoby v též instrukci jmenované k J.M.Kr. měly jsou vypravené a vyslané býti, v tom pak od J.M.Kr. s listem J.M. věřícím k nám stavuom království Českého jsa stěží odeslán, urozený Zbyněk Berka z Dubé a na Strakonících ... o šťastném J.V.C. a K.M.Kr. pána našeho milostivého nad nepřitelem vítězství jest oznámil“ (SČ II 251).

Podle Sixta tomu nikdo zpočátku nechtěl věřit, až teprve ráno ve čtvrtek (28. dubna), když se stavové v koleji dověděli, že na Hradě „subunáci“ a kanovníci rozezvučeli všechny zvony a slouží Te Deum a Zdeněk z Dubé tam přečetl královo poselství určené moravské delegaci a vypravoval všechny noviny, byla poznána krutá pravda o slavném vítězství císaře nad šmalkaldskými protestanty u Mühlberka dne 24. dubna.⁴ Mezi stavy nastalo „roztržení“. Někteří odjeli ihned domů, jiní nechtěli zprávě uvěřit a pokládali ji za králův obvyklý fortel a výmysl, aby rozdělil stavy. Pak si někteří vzpomněli, že předešlou neděli „slunce celý den červené a krvavé bylo ... a mluvili, že něco dnes divného musí se státi, že tak nad míru slunce a nad obyčej svůj přirozený se jest tak zakrvavělo“ (Teige II 66). A Sixt dodává, že Bůh na slunci prokázal „že pro hříchy a nepravosti lid sobě zalíbený skrz nemilostivé ztrestati a na ten čas jako laskavý otec kárati ráčí“ (tamtéž). V bitvě poražení křesťané tehdy ještě pokládali porážky za trest boží za vlastní hříchy a zpytovali svědomí. Nicméně každý věděl, že trest bude vykonávat král, jemuž Bůh dopřál vítězství.

Ferdinand I. prožíval pocity opačné a děkoval Bohu za dar, jenž opravdu přišel s nebe, protože vítězství bylo dosaženo snadno a bez velkých ztrát, jak ukazují historikové bitvy, chybami Jana Fridricha. Místo, aby hájil pravý břeh

4 O významu bitvy Ferdinand Seibt: *Karl V.*, s.167n. Zde i skvělá interpretace Tizianova obrazu císaře Karla V. po bitvě, pokládané císařem za jeho největší vítězství.

Labe, ustupoval k Wittemberku, císařským se podařilo přejít řeku, pobíjet Fridrichovy vojáky vlastně již na útěku a jejich velitele zajmout. Kurfiršt Jan Fridrich se císaři vzdal a nestačil zničit spisy své kanceláře. Císaři se dostal do rukou materiál pro obžalobu jeho nepřátel, také mezi Čechy. Mezi vítězi bylo ovšem také mnoho Čechů ve službách císaře a svého krále. Poraženi byli ti, kteří zůstali doma. F. Seibt kdesi ironicky poznamenává, že Češi, kteří se cítí věčně zrazováni svými německými souvěrci, tentokrát svým souvěrcům v osudové bitvě sami nepomohli. Jenže na straně císaře bojovali i evangeličtí Němci. Problematičnost termínu „náboženská válka“ je zde nasnadě.

Změna pravidel dialogu zemské obce s králem

V zemské obci se našli i nyní lidé, kteří chtěli vést právními prostředky a nástroji válku s králem proti absolutismu dále anebo zorganizovat alespoň důstojný a spořádaný ústup. Měli odvahu svou „instrukci“ po poslech zvolených před bitvou králi odeslat. Shromáždění ovšem uložilo poslům ke králi, aby vyřídili císaři a králi, že jim vítězství „přejí“ a spoléhají na nynější jejich milostivé sliby. Protože v zemi nejsou cizí vojska (Sasové odešli), uvolňují spízi pro královo vojsko, zadržovanou dosud pro nedostatek potravin a žádají, aby Ferdinand zemi chránil proti vpádům. Splní jednu z podmínek dalšího dialogu, totiž odvolání zemské hotovosti. Odkazují na své poselství, v němž spoléhají, že jim bude milostivým králem, a opakují apel na společné tažení proti Turkům, při kterém budou podle svých možností pomáhat.

Král Ferdinand I. se zdržel v Říši ještě měsíc a věnoval se říšským záležitostem. Ale připravoval se svými českými rádci také svůj návrat do Čech. Šlo o to, jak nejlépe využít nové situace k prosazení suverenity královské moci nad obcí, čili jak vyhrát válku s obcí ústavně. Samozřejmě že toužil tvrdě potrestat všechno to, co pokládal za zločiny proti svému majestátu a události roku 1547 mu jich nabízely bezpočet. Ale nemohl ještě vědět, zda se setká v Čechách a Praze s odporem a musel vážit varianty postupu podle vývoje situace v zemi. Nečekal, že přijede do Prahy jako vytoužený a oslavovaný vítěz a že se „odium“ obyvatel vůči němu vytratilo. Ani po tom netoužil; jeho politické strategii to neodpovídalo, chtěl trestat. Ale neměl ani dostatek vojska, aby svou zemi mohl „dobývat“, a zpusťování země nebylo v jeho plánech. Věděl, že bude muset s Čechy pokračovat v dialogu a že se bez jistého modu vivendi s obcí neobejde, což také dobře věděli politikové obce.

První, co král učinil, byla změna tónu politického diskurzu a způsobu chování. Nepotřebovat již ubepečovat stavy o lásce. Začal rozkazovat a hrozit a rozdělovat obec na věrné a provinilé. Tuto změnu pocítilo již poselstvo sněmu při prvním setkání s králem přímo na bojišti. Podal sice

ještě poslům ruku (císař ruku Janu Fridrichovi nepodal), přivedl je k císaři, ale choval se chladně a dal najevo, že láska pominula, že bude trestat, i když slíbili s císařem milost – těm, kterým bude udělena.

Jádro politiků obce, především předáci spolku, se ocitlo v nové situaci také před otázkou, jakou nadále volit strategii, ovšem strategii obrany a ústupu. Vedení spolku se rychle rozkládalo a do zoufalé situace generála bez vojska ale i bez podpory spolku a obce se dostal Pflug z Rabštejna. Evangeličtí politikové obce a členové spolku se ujali iniciativy obranu přece jen organizovat. Především nadále trvali na svolání sněmu, na kterém za přítomnosti krále hodlali uhájit co bude možné z požadavků „Přátelského snešení“. Zatím nezbylo než dokazovat legalitu spolku. Tuto linii prosazovali radikálové z vedení spolku, jmenovitě jeho klíčová šlechtická osobnost Václav Křinecký z Ronova, ale i umírnění, vedení největší autoritou obce, Janem z Pernštejna. Zabránit chaosu a panice a bezpodmínečné kapitulaci příznáním viny bylo úkolem posledního „sněmu“ spolku, který byl podle dohody na dubnovém sněmu svolán do Prahy na polovinu května. Sešel se v početném složení (SČ II 257–284) a převažovali na něm stoupenci pokračování v dialogu s králem a spořádané obrany.

Podle králova pojetí práva byl tento sněm nelegální, ale přesto se na něj rozhodl vyslat znovu své posly, ovšem proto, aby odpor stavů zlomili. Tentokrát vyslal Pertolda z Lipé, nejvyššího maršálka, a osvědčeného Žabku s Limberka a přidali se k nim i císařovi vyslanci k Čechům se stejným úkolem: místokancléř Seldt a hildesheimský biskup Valentin. S nimi se vracelo do Prahy konečně i pražské poselstvo stavů ke králi z dubnového sněmu. Králova Instrukce (SČ II 268), kterou poslové přečetli, již naznačovala změnu tónu a stylu králova diskurzu, ale ještě ponechávala otevřená vrátka jednání. Král vyslovil nelibost nad svoláním sněmu bez svého vypsání a stručně vysvětlil svou i císařovu politiku a lednový mandát. Ale dal již jasně najevo, že vše, co se událo po vyhlášení lednového mandátu, považuje za porušení práv a urážku svého majestátu. Spolek je „postranní“ a „proti starým pořádkům a vrchnosti naší“. Sám král jednal vždy v rámci svobod a práva. Nezabraňoval zapsání shorelých svobod do desek, sám k tomu vyzval, ovšem nedopustí zapsat nic, co by „mocnosti naší ublížilo“. (V protikladu k Přátelskému snešení, které odmítalo znovu zapsat to, co bylo proti svobodám.) Vzkázal, jak chápe vyjednávání spolku s Janem Fridrichem a nepřátelské chování k jemu samému při průchodu západními Čechami z Drážďan do Chebu, kdy „*hned jest vojenské vyzdvížení a vytažení v království českém se stalo*“ (SČ II 265). Dal vědět, že činnost spolku chápe jako pozdvížení proti králi, a že spolek jednal „*jakoby krále nebylo*“. Končí výzvou, aby Čechové ihned všechny své závazky a puntování skončili, což je podmínkou jakéhokoliv dalšího jednání. To také shromážděným stavům radili císařovi vyslanci.

Jako první vystoupil v rozpravě před květnovým shromážděním stavů nejvyšší purkrabí Volf starší z Krajku. Naléhal na stavy, aby královi

a císařovu výzvu uposlechli, a barvitě líčil apokalyptickou katastrofu, která by nastala, pokud by vojsko císařovo, královo a jejich spojenců uskutečnilo trestnou akci. Pak promluvil starý Jan z Pernštejna (nebo jeho poslovce?). Plně se postavil za oprávněnost a nutnost spolku. Dokazoval jeho legalitu historicky, tj. příklady uzavírání podobných spolků v minulosti, a tak dovozoval, že spolek není v Čechách ničím „novým“ a že tak postupovali předkové v případě nutné potřeby. Tato potřeba nastala nyní v době královny nepřítomnosti, protože hrozil rozkol obce a rozvrat pořádku. „Přátelské snešení“ v ničem neškodí králi a chce jen pokračovat v jednání s králem o svobody. Vyzval stavy k jednotě obce při hájení svobod, neboť jinak ztratí všichni nejen svobodu, ale i majetky. Starý vůdce stavovské obce se rozloučil s politickou činností a zakrátko i se životem obranou toho, o co v politickém životě usiloval.

Vrcholem schůze, aspoň v podání Sixta, byla řeč Viléma Kříneckého. Snad ji Sixt upravil do rétorické podoby, ale jádro Vilémových myšlenek bylo nesporně proneseno. V Sixtově podání je to vášnivá obrana svobod, spolku a legitimity všech jeho akcí. Byli jsme ode všech opuštěni, volá Křínecký, král nám ujímal svobody, nevěděli jsme, co dělat, dědické smlouvy nám jako povinný závazek pomoci uváděly obě saské strany, království bylo napadáno cizími vojsky a Přátelské snešení jsme uzavřeli na obranu království. Nikdo nám ještě nedokázal, že jsme se něčím provinili, jsme jen z různých stran pomlouváni. „Král se všemi svými vždycky je ve všem spravedliv a práv jest, a my vždycky učiníme, co chceme, vinni, všechna naše předsevzetí jsou nespravedlivá a na ublížení vrchnosti a důstojenství královského. Toliko mandát královský jest spravedlivý“ (Teige II 93). Pokud uposlechneme, zrušíme závazky a navrátíme se k nesvornosti a všichni skloníme hlavy, přijdeme o své svobody a jsme ztraceni. Kdo se ozval, aby po shoření desek byla do desek vložena královská přísaha? „Aha, žádný“! Máme se s králem soudit? „Před kým? Před ním před samým? Ježto věc přetěžká jest, s rychtářem se souditi a málo kdo práv zůstane, kdo se s pánem svým soudí“ (Teige II 93). Křínecký a pražské obce kapitulaci odmítli. Sněm se pak usnesl, aby příznávací listy k Přátelskému snešení byly zapečetěny a přeneseny ze staroměstské radnice k zemským deskám a nebyly nikomu vydávány, „dokudžby nám všem třem stavům, to což jest prvé v deskách bylo a nače se instrukcí k JJC a JMKr od nás učiněné vztahují, zase do desk vloženo a utvrzeno bylo“ (SČ II 276). Takovou instrukci měla králi předat delegace dvou pánů, dvou rytířů a dvou Pražanů. Poslední článek tohoto posledního svobodného snešení Obce roku 1547 stanoví tvrdé tresty pro autory a šířitele hanlivých „písní a rýmů“. Zjištění autoři mají být čtvrceni, šířitelé rok věznění. Jádro obce však odolalo prvnímu královu pokusu zlomit její odpor a jednotu. Král s tím musel počítat a přizpůsobit taktiku. Počátkem června se objevil u Litoměřic a zahájil znovu boj o uznání své suverenity a absolutní vlády. Znovu vložil do hry svou cílevědomost, houževnatost, obratnost, odvalu, osobní nasazení a svůj machiavellismus.

Bibliografická poznámka

Tato studie navazuje na text uveřejněný v minulém čísle ČMM (*Dialog krále se stavovskými obcemi o způsobu vládnutí*. ČMM 124, 2005, s. 429–450), a je součástí širší práce o dějinách české a moravské obce ve vztahu ke státu a náboženství. Předmětem této stati je první část pojednání o době vlády Ferdinanda I. Jde mi především o postižení politického myšlení a snah o jeho realizaci na obou stranách. Citace z pramenů uvádím v závorkách přímo v textu. Vycházím z předpokladu, že při studii tohoto druhu je účelnější citovat znovu prameny než kdejaký názor, který se objevil na základě těchto pramenů v literatuře a nic podstatného nepřinesl.

Prameny:

- (SČ I) – *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. I. 1526–1545. Praha 1877.
(SČ II) – *Sněmy české*. II. 1546–1557. Praha 1880.
(AČ 20) – *Jan z Pernštejna králi Ferdinandovi 1539...* Archiv Český 20. Ed. F. Dvorský. Praha 1902.
(Teige I–II) – *Sixta z Ottersdorfu Knihy Památné o nepokojných letech 1546 a 1547*. I–II. Ed. J. Teige. (Světová knihovna č. 1363–1379). Praha s. d.
(Janáček 1950) – *Sixt z Ottersdorfu, O pokoření stavu městského léta 1547*. Ed. J. Janáček. Praha 1950.
(Vorel 1999) – Vorel, Petr: „*Přátelské snešení stavův českých z března 1547 a jeho signatáři*“. In: Týž (ed): *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*. Pardubice – Praha 1999, s. 81–124.

Složitý problém „poznámek“ se dnes řeší výběrovým seznamem literatury na konci knihy nebo studie a stručnými odkazy na práce, které se tématu přímo týkají a které autor četl. Komplikovanější je problém poznámek u statí, které na sebe navazují, kde by se seznamy literatury a odkazy stále opakovaly. Uvádím zde tedy pouze novější syntetické práce, kde je uvedena starší literatura a odkazy na edice najde čtenář přímo v textu. Jinak může nebo nemusí věřit, že autor standardní literaturu prošel a navazuje na vlastní práce, které jsou v mém případě uvedeny (do r. 1999) in: *Nový Mars moravicus*. Brno 1999, s. 35–70.

Ze standardních novějších syntetických prací uvádím:

- Pro jagellonské období:
E b e r h a r d, Winfried: *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478–1530*. München – Wien 1981.
K a l o u s, Antonín: *In regem Bohemie eligi dignus fuit*. (Vláda Matyáše Korvína v českých zemích. Její mezinárodní souvislosti a domácí fungování). Olomouc 2004. Rkp. disertační práce.
M a c e k, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. I–IV. Praha 1992–1999.
M a c e k, Josef: *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha 2001.
P e t r á ň, Josef: *Stavovské království a jeho kultura v Čechách (1471–1526)*. In: Homolka, J. – Krása, J. – Mencl, V. – Pešina, J. – Petráň, J.: *Pozdně gotické umění v Čechách*. Praha 1978, s. 14–72.
Š m a h e l, František: *Dvě dlouhé „vlny“ husitského věku*. In: Týž: *Husitské Čechy. Struktury, procesy ideje*. Praha 2001, s. 427–494.
Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619). Red. Karel Malý – Jaroslav Pánek. Ed. Dalibor Janiš. Praha 2001.

- Období vlády Ferdinanda I. Středoevropská situace a české země:
 B a h l c k e , Joachim: *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstand. Die Länder der Böhmisches Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526–1619)*. München 1994.
 E b e r h a r d , Winfried: *Monarchie und Widerstand. Zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinands I. in Böhmen*. München 1985.
 J a n á č e k , Josef: *České dějiny. Doba předbřlohorská 1526–1547. I–II*. Praha 1968–1984.
 P á n e k , Jaroslav: *Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století*. FHB 4, 1982, s.179–217.
 P á n e k , Jaroslav: *Politický systém předbřlohorského českého státu*. FHB 11, 1987, s. 41–101.
 R a b e , Horst: *Reich und Glaubensspaltung. Deutschland 1500–1600*. München 1989.
 S e i b t , Ferdinand: *Karl V. Der Kaiser und die Reformation*. Berlin 1990.
 V o r e l , Petr: *Velké dějiny země Koruny české. VII. 1526–1618*. Praha – Litomyšl 1965.
 V o r e l , Petr: *Přátelské sňevení stavův českých z března 1547 a jeho signatáři*. In: Vorel, Petr (ed): *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*. Pardubice – Praha 1999.
 W i n k e l b a u e r , Thomas: *Österreichische Geschichte 1522–1699. I–II*. Wien 2003.
 Tato bibliografická poznámka se vztahuje na všechny tři části této studie o počátcích absolutismu. Třetí část má vyjít v příštím čísle ČMM.

Le conflit de 1546–1547 entre la communauté de pays du Royaume de Bohême et le roi Ferdinand 1er et les débuts de l'absolutisme II

Le présent texte est la deuxième partie de l'étude dont la première partie – *Dialogue du roi et de la communauté du pays sur le mode de gouvernement* – a été publiée au ČMM, CXXIV, 2005, 2.

L'auteur insiste pour commencer sur le changement fondamental de l'attitude de l'Allemagne envers les Tchèques qui se produisit après la proclamation des thèses de Luther en 1517. Les Tchèques hussites sortirent de l'isolement pour devenir partie intégrante de la Réforme européenne et ils ouvrirent avec ses chefs un dialogue et une coopération fructueuses. La plupart de la population allemande de la Bohême et de la Moravie, catholique jusqu'alors, accepta très vite la doctrine de Luther, ce qui donna à la Réforme une supériorité écrasante dans les pays tchèques. Vers 1530, un groupe assez nombreux d'aristocrates puissants entrèrent dans l'Union des frères, Eglise sans poids politique jusqu'alors, ce qui donna à la Réforme radicale une place notable dans la vie politique du pays.

La portée de cette situation nouvelle apparut au moment de la guerre de Smalkalde que l'empereur Charles V ouvrit en 1546 contre la ligue des protestants allemands. Ceux-ci prétendaient lutter pour la défense de la foi, tandis que Charles V et Ferdinand 1er refusèrent d'admettre les motifs religieux invoqués en tant que raisons du conflit et leur rhétorique le situa au niveau du droit. Dès le début de la guerre, les deux parties du conflit s'efforcèrent d'attirer les Tchèques de leur côté. Au sein de la communauté de pays tchèque, en majorité protestante, les sympathies pour les réformés allemands prédominaient et le roi n'arriva pas, ni par le décret de mobilisation, ni par la pression personnelle, à obtenir des Tchèques d'entreprendre l'expédition en Saxe. Au printemps 1547, stade critique de la guerre, l'opposition antiabsolutiste radicale forma une « ligue », élit sa direction politique et décréta la mobilisation des troupes du pays. La ligue élaborait le projet d'une nouvelle constitution (*Přátelské sňevení*, c'est-à-dire « convention amicale ») qui devait être présentée au roi à la prochaine diète. Ayant analysé le document, l'auteur exprime l'opinion qu'il s'agit là du programme « le

plus démocratique » jamais formulé par les états de Bohême. Il repose sur une position bien autonome des régions et des diètes régionales et sur la souveraineté législative et juridique des institutions des états (diètes et tribunaux). Dans l'idée des adversaires tchèques de l'absolutisme, la prochaine diète devait être une sorte d'« assemblée constituante ». La ligue des états noua des contacts et, de toute évidence, aussi une coopération militaire avec Jean Frédéric de Saxe, chef de la ligue de Smalkalde.

Après la victoire remportée par l'empereur sur les protestants dans la bataille de Mühlberg, en avril 1547, le roi changea aussitôt le ton de son dialogue avec les Tchèques et, dans la correspondance, il commença à s'exprimer non plus comme partenaire, mais comme leur souverain. Il exigea la dissolution instantanée de la ligue et des troupes des états et il reporta toute négociation à la diète qu'il convoquerait en temps utile quand il serait revenu à Prague du champ de bataille. La communauté des états prit connaissance de la victoire de l'empereur, se déclara loyale au roi, mais refusa de dissoudre la ligue et les troupes, et se déclara prête à discuter avec le roi la solution constitutionnelle du différend. Les radicaux appelaient à la résistance contre le renouveau de l'absolutisme. Le roi se rendit compte, qu'il devrait reconquérir le royaume.

Traduit par Růžena Ostrá